

- тиви / О. П. Бодак // Місце і роль бібліотек у формуванні національного інформаційного простору : матеріали міжнар. наук. конференції (Київ, 21—23 жовтня 2014 р.). — Київ : НБУВ, 2014. — 531 с.
6. *Дубровіна Л. А.* Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського 1918—1941 / Л. А. Дубровіна, О. С. Онищенко. — Київ : НБУВ, 1998. — 326 с.
  7. *Мураховський А.* Українське книговидання: радянська доба і сьогодення / А. Мураховський // Вісник Книжкової палати. — 2014. — № 9. — С. 3—6.
  8. *Мураховський А.* Книговидавнича діяльність в Україні: аналітичний огляд за підсумками 2014 року / А. Мураховський, С. Буряк // Вісник Книжкової палати. — 2015. — № 3. — С. 8—16.
  9. *Мураховський А.* Книговидання в Україні: аналітичний огляд за підсумками 2013 року / А. Мураховський, С. Буряк // Вісник Книжкової палати. — 2014. — № 5. — С. 3—10.
  10. *Періодичні видання* Національної академії наук України. 2014 рік. — Київ : Академперіодика, 2014. — 696 с.
  11. *Попик В. І.* Формування цілісного національного бібліотечно-інформаційного простору як складова утвердження інформаційного суверенітету України / В. І. Попик // Місце і роль бібліотек у формуванні національного інформаційного простору : матеріали міжнар. наук. конференції (Київ, 21—23 жовтня 2014 р.). — Київ : НБУВ, 2014. — 531 с.
  12. *Проблеми розвитку українського книговидавництва, книгорозповсюдження та перспективи підтримки книгочитання в Україні* : матеріали парламент. слухань у Верховній Раді України 15 травня 2013 р. / Верховна Рада України; Комітет ВР України з питань культури і духовності. — Київ : Парламентське вид-во, 2014. — 224 с.
  13. *Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо доставляння обов'язкового безоплатного примірника документів :*

- Закон України від 12 січня 2012 р. № 4319—VI / Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4319-17>. — Назва з екрана.
14. *Про доставляння обов'язкових примірників видань* : Постанова Президії Національної академії наук України від 21 квітня 2010 р. № 118. — Режим доступу: <http://www.nas.gov.ua/snfrastructures/Legaltexts/nas/2010/regulations/Pages/118.aspx>. — Назва з екрана.
  15. *Про обов'язковий примірник документів* : Закон України від 9 квітня 1999 р. № 595—XIV: із змінами / Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/595-14>. — Назва з екрана.
  16. *Про порядок доставляння обов'язкових примірників документів* : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 травня 2002 р. № 608. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/608-2002-п>. — Назва з екрана.
  17. *Чепуренко Я. О.* Державне забезпечення системи обов'язкового примірника творів друку України: етапи розвитку / Я. О. Чепуренко. — Київ, 1998. — 71 с.

В статті розглянуто стан комплектування фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського науковими виданнями в сучасних умовах і проведено аналіз інформаційного потоку наукових видань по різних джерелам комплектування.

The article discusses the state of the acquisition of the National Library of Ukraine Vernadsky national collection by the scientific documents required under current conditions and the search of the information flow of the scientific documents for the different acquisition sources.

Надійшла до редакції 21 грудня 2015 року

УДК 021.64:001:63

Оксана Капралюк,

кандидат сільськогосподарських наук,
завідувач відділу науково-методичної роботи та реферування
Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН

Науково-методичне забезпечення та координування діяльності наукових сільськогосподарських бібліотек

Висвітлено засади науково-методичної роботи сільськогосподарських бібліотек, їхні завдання та функції, роль Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України як науково-методичного і координаційного центру. Розкрито роль корпоративної взаємодії мережі наукових сільськогосподарських бібліотек у сучасних умовах розвитку аграрної освіти, науки, виробництва на прикладі створених в Україні обласних територіальних об'єднань (ТО) та висвітлено діяльність головних бібліотек ТО як координаційних та організаційно-методичних центрів.

Ключові слова: мережа сільськогосподарських бібліотек, територіальні об'єднання, координування, науково-методична робота.

Наукова сільськогосподарська бібліотека Національної академії аграрних наук (ННСГБ НААН) виконує функції Головного науково-методичного та координаційного центру в єдиній системі бібліотек агропромислового комплексу України. Саме тому науково-методична робота — один із головних і традиційних напрямів її діяльності. Потреби часу вимагають пошуків оптимальних змін у формах і методах удосконалення бібліотечно-інформаційної, науково-методичної діяльності, впровадження й ефективного використання інформаційних комп'ютерних технологій, корпоративної взаємодії мережі сільськогосподарських бібліотек на основі створених в Україні обласних територіальних об'єднань (ТО).

У 2015 р. співробітники ННСГБ НААН провели збір та аналіз статистичних і текстових річних звітів роботи 185 бібліотек вищих навчальних закладів (ВНЗ) I—IV р. а. та науково-дослідних установ (НДУ) [3].

Зауважимо, що у діяльності мережі не брали участь бібліотеки ВНЗ I—IV р. а. та НДУ, розміщені в зоні проведення антитерористичної операції та на анексованій території, що значно відобразилося на кількісних та якісних показниках роботи об'єднання загалом.

Одним із головних напрямів діяльності аграрних бібліотек мережі є формування бібліотечного фонду, оскільки саме він є основою інформаційного забезпечення учасників навчально-виховного та наукового процесів. Аналіз стану

галузевого інформаційного ресурсу цих установ засвідчив, що загальний фонд по мережі на 01.01.2015 р. становив 16 893 860 видань.

За видовим складом загальний фонд бібліотек ВНЗ III—IV р. а. і ВНЗ I—II р. а. на 01.01.2015 р. становив відповідно: книги і брошури — 58,5%, 48,1%; періодичні та продовжувані видання — 10,2% і 5,2%; підручники — 30,9% і 46,4%, документи на електронних носіях — 0,4% і 0,3%.

За видовим складом загальний фонд бібліотек науково-дослідних інститутів і дослідних станцій на 01.01.2015 р. становив відповідно: книги і брошури — 54,6% і 69,9%; періодичні та продовжувані видання — 45,4% і 30,1%; документи на електронних носіях — майже 0,02%.

Аналіз нових надходжень до наукових с.-г. бібліотек протягом 2014 р. свідчить про те, що до фондів цих установ надійшло 124 372 документи.

Фонд цінних і рідкісних видань на 01.01.2015 р. становив 198 340 одиниць, що менше, порівняно з позаминулим роком, на 30 514. Здебільшого це пояснюється проведенням експертної перевірки й оцінки фондів, внаслідок чого частину їх було переведено до загального фонду книгозбірні. Найвищий показник цінних і рідкісних видань мають бібліотеки ВНЗ III—IV р. а. — 84 002.

Незважаючи на нестабільність бюджетного фінансування, докладается максимуму зусиль для поповнення фондів книгами, періодичними виданнями. Основні джерела надходжень — це книгообмін, дари вчених та наукових установ, а також передплачені періодичні видання.

Аналіз сучасного обслуговування в мережі наукових с.-г. бібліотек засвідчив, що пріоритетними напрямками діяльності є бібліотечно-інформаційне та довідково-бібліографічне забезпечення користувачів. Як і в попередні роки, зберігається тенденція до зниження основних показників бібліотечно-інформаційної та довідково-бібліографічної роботи. На 01.01.2015 р. кількість зареєстрованих користувачів становила 262 757 осіб, що майже на 40 000 читачів менше, ніж позаминулого року. Відвідування бібліотек зменшилося на 1 006 809 осіб, і на 01.01.2015 р. цей показник становив 8 522 096 абонементів, що пояснюється значним скороченням контингенту користувачів по мережі, зокрема через широке використання інформаційних послуг мережі Інтернет, неналежні обсяги фінансування, передбачені на закупівлю та передплату профільних видань, а також відсутність у більшості бібліотек доступу до іноземних баз даних (БД).

Одним із основних завдань наукових с.-г. бібліотек є діяльність зі створення власних інформаційно-бібліографічних ресурсів, тому співробітники продовжували роботу зі створення бібліографічних посібників та списків. На початок 2015 р. було підготовлено 3648 бібліографічних посібників і 3171 бібліографічний список, що більше, порівняно з 2014 роком, відповідно на 1287 і 1179 одиниць.

Для популяризації фондів наукові сільськогосподарські бібліотеки проводять інформаційно-масові заходи, під час яких репрезентують власні ресурси та можливості для студентів, викладачів і науковців. Зокрема, станом на 01.01.2015 р. бібліотеки ВНЗ I—IV р. а. та НДУ організували і провели 11 473 масові заходи, що на 1901 менше, ніж у 2014. Цей показник найвищий серед бібліотек ВНЗ I—II р. а. — 6213.

Як і у попередні роки, незважаючи на проблеми недостатнього фінансування, керівники ВНЗ I—IV р. а. та НДУ намагалися забезпечити належні умови функціонування бібліотек, збереження їхніх фондів, підвищення рівня комфортності обслуговування користувачів та роботи бібліотекарів. Надзвичайно важливим аспектом оцінки стану матеріально-технічної бази книгозбірень є питання технічного забезпечення. На жаль, загальний стан матеріально-технічної бази мережі аграрних бібліотек далекий від досконалого. Згідно зі статистичними даними звітів, кількість комп'ютерів становила 891 од., що менше, порівняно з позаминулим роком, на 192 од.

Типовою проблемою для більшості установ мережі є брак автоматизованих бібліотечних програм для виконання сучасних завдань і функцій. Станом на 01.01.2015 р. автоматизована бібліотечно-інформаційна система АБІС "ІРБІС" була наявна в 11 бібліотеках ВНЗ III—IV р. а. та 34 бібліотеках ВНЗ I—II р. а., а "УФД/Бібліотека" — відповідно у 6 та 7 книгозбірнях. Для цих установ пріоритетним є створення електронного каталогу, що значно поліпшує якість і швидкість пошуку, а також продуктивність роботи бібліотечних фахівців з опрацювання документів. Триває робота з наповнення електронного каталогу (ЕК) бібліотек, зокрема кількість записів на початок 2015 р. зростає на 158 730, порівняно з позаминулим роком, і становила 1 203 337.

Отже, оновлення матеріально-технічної бази бібліотек, як і раніше, мало безсистемний характер, значною мірою зумовлений погіршенням фінансування установ, непередбачуваним виходом з ладу амортизованої техніки, якою здебільшого укомплектовано заклади, браком належного технічного супроводу амортизації бібліотечно-інформаційних процесів.

Якість виконання зазначеної роботи безпосередньо залежить від кадрового складу наукових с.-г. бібліотек та рівня його професійної підготовки. Як свідчать показники, надані у звітах, станом на 01.01.2015 р. у наукових сільськогосподарських бібліотеках працювало 818 осіб, що на 157 співробітників менше, ніж у 2014. Найвищий показник зафіксовано у ВНЗ III—IV р. а. — 458 працівників, з яких: з вищою бібліотечною освітою — 39,2%, середньою спеціальною бібліотечною — 15%, вищою нефаховою — 33,5%, середньою спеціальною нефаховою — 12,3%.

Значної плінності кадрів у досліджуваних установах не зафіксовано, оскільки більшість працівників присвятили роботі у книгозбірнях понад 20 років (60,1%). Зокрема, загальний стаж роботи до 5 років становив 7,5%; від 5 до 10 років — 9%; від 10 до 20 років — 23,4%; понад 20 років — 60,1%.

Стаж бібліотечної роботи до 5 років становив 15,9%; від 5 до 10 років — 16,5%; від 10 до 20 років — 22,7%; понад 20 років — 44,9%.

За віковими особливостями фахівці віком до 20 років становили 1,2%; 21—30 років — 9,3%; 31—40 років — 19,6%; 41—50 років — 29%; 51—60 років — 30,6%; 61—70 років — 8,8%; старше 70 років — 1,5%.

Авторитет бібліотеки, безумовно, залежить від економічних показників і фінансування, але найважливішу роль відіграють працівники, діяльність яких впливає на формування позитивного іміджу і громадської думки про заклад. Виявлено, що з 818 працівників 9 є кандидатами наук.

Незважаючи на досвід і стаж роботи, усі категорії фахівців наукових сільськогосподарських бібліотек потребують постійного підвищення кваліфікації, оскільки сьогодні в книгозбірнях використовують інноваційні технології, розширюються функціональні обов'язки бібліотечних працівників та ускладнюється їхня праця тощо. Для вдосконалення рівня знань відповідно до останніх тенденцій спеціалісти беруть активну участь у щорічних курсах підвищення кваліфікації, що організовує ННСГБ НААН. На початок 2015 р. їх пройшли 544 особи.

Отже, ситуація щодо кадрового забезпечення бібліотек мережі залишається однією з найгостріших. Останніми роками характерними є негативні тенденції до зменшення кількості співробітників у книгозбірнях ВНЗ I—IV р. а. і НДУ, старіння керівної ланки бібліотекарів та недостатнє поповнення колективів молодими фахівцями з вищою бібліотечною освітою.

Проте, незважаючи на обмежене фінансування, бібліотечні колективи більшості установ намагалися спрямувати увагу на підвищення рівня професійної майстерності та ефективності праці, максимальне задоволення сучасних інформаційних потреб аудиторії. Однак для значної частини бібліотек вагомими та маловикористовуваними резервами є забезпечення доступу до комп'ютерних мереж, впроваджен-

ня корпоративного підходу до організації бібліотечної діяльності, належний рівень матеріального та морального стимулювання праці бібліотекарів.

Пріоритетного значення набувають питання розвитку корпоративної взаємодії, співпраці бібліотек та їхньої інтеграції в єдину систему. До обласних територіальних об'єднань входять усі сільськогосподарські бібліотеки, що функціонують на відповідній території. Це книгозбірні аграрних ВНЗ I—IV р. а., аграрних науково-дослідних інститутів та філій, а також сільськогосподарських дослідних станцій. Мета такого кроку — об'єднання інформаційного потенціалу кожного регіону України для посилення бібліотечного супроводу аграрної науки, освіти, виробництва, підвищення ролі сільськогосподарських книгозбірень у розбудові держави і формуванні громадянського суспільства, ефективнішого використання світового інформаційного простору. Корпоративність як форма співробітництва членів ТО сільськогосподарських бібліотек, що об'єднує їхні інтелектуальні, інформаційні ресурси для розв'язання професійних завдань, передбачає формування єдиної бібліотечно-інформаційної сфери в окремій області (регіоні) України. Значення і роль ТО важко переоцінити, вони стали важливою ланкою надання методичної допомоги установам галузі на місцях. Нова форма координації дає змогу забезпечувати бібліотечно-бібліографічне та інформаційне обслуговування на рівні сучасних вимог. Вона сприяє не лише об'єднанню інформаційних ресурсів, а й створює сприятливі умови для впровадження новітніх інформаційних технологій, а отже, й для формування повноцінної системи інформаційно-бібліографічного забезпечення аграрної галузі. Ефективна економічна діяльність ТО забезпечується через спільну передплату періодичних видань, взаємовикористання фондів, усунення дублювання в інформаційно-бібліографічному обслуговуванні, впровадження єдиного читачького квитка, створення єдиної інформаційної мережі тощо. Крім того, організація ТО сільськогосподарських бібліотек — це важливий крок до формування національного інформаційного ресурсу [1; 2].

Очолюють ТО в областях України головні бібліотеки. Вони є координаційними й організаційно-методичними центрами на місцях, методично підпорядковані ННСГБ НААН, яка водночас є Головною бібліотекою Київського обласного об'єднання.

Сільськогосподарські книгозбірні територіальних об'єднань дедалі активніше долучаються до інформаційного супроводу навчально-педагогічного, науково-дослідного, науково-методичного процесів, опікуються підтримкою нововведених дисциплін у вишах, проведенням виховних культурно-масових заходів. Вони також прагнуть до максимально повного задоволення інформаційних потреб студентів, аспірантів, співробітників ВНЗ, професорсько-викладацького складу, вчених-аграріїв, працівників АПК, спеціалістів, зайнятих в аграрному секторі країни; головним пріоритетом їхньої діяльності стає впровадження сучасних інформаційних технологій. Серед успіхів, яких останнім часом досягли сільськогосподарські бібліотеки ТО, варто виокремити:

- створення і наповнення ЕК та власних БД;
- підвищення рівня комфортності доступу до інформації незалежно від її формату;
- удосконалення довідково-пошукового апарату;
- підвищення інформаційної культури користувачів бібліотек.

Водночас аналіз діяльності книгозбірень сільськогосподарської галузі виявив певну невідповідність між матеріальним забезпеченням і завданнями, які постають перед установами відповідно до розвитку сучасної аграрної науки та виробництва.

Найгострішими проблемами більшості бібліотек територіальних об'єднань є:

- недостатнє забезпечення фахівцями;

- значна віддаленість окремих бібліотек-учасниць, відсутність прямого телефонного та електронного зв'язку;
- недостатній обсяг коштів для поповнення фондів; брак у книгозбірнях об'єднання, крім головних, ліцензійної автоматизованої інформаційної бібліотечної програми;
- слабка матеріально-технічна база; дефіцит нового обладнання, належних приміщень;
- обмаль посад програмістів і методистів;
- безсистемність у підвищенні кваліфікації співробітників бібліотек та професійного статусу бібліотекаря як наукового працівника.

Практика дедалі більше переконує, що основою налагодження й гармонізації співпраці бібліотек ТО має стати спільне бачення ефективності корпоративної взаємодії, єдність завдань, формування інформаційно-комунікаційної політики за умови, коли кожний партнер виконує опосередковано-управлінську функцію, оскільки бере участь у розробленні, створенні та вдосконаленні механізму управління бібліотеками-учасницями. Всі суб'єкти корпоративної взаємодії мають бути задіяні в координації процесу комунікацій, і кожен із них має контролювати певний робочий процес. Спеціалісти сільськогосподарських бібліотек територіальних об'єднань добре розуміють свою місію відповідно до завдань, які ставить сучасна аграрна освіта і наука [2; 4], чітко бачать подальші перспективи і прагнуть якомога ефективніше виконувати основні функції зі створення надійної інформаційної бази та розширення доступу до неї для удосконалення навчального процесу, розвитку науки, аграрного виробництва

Список використаної літератури

1. Кулаковська Т. Л. Науково-методична підтримка інноваційної діяльності науково-дослідних установ НАН України / Т. Л. Кулаковська // Наукові праці НБУВ. — Київ, 2008. — Вип. 20. — С. 197.
2. Лазоренко Ю. І. Розвиток корпоративної взаємодії сільськогосподарських бібліотек територіальних об'єднань в Україні / Ю. І. Лазоренко // Бібліотечний вісник. — 2011. — № 4. — С. 32—37. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/bv_2011_4_5.pdf. — Назва з екрана.
3. Лазоренко Ю. І. Науково-методична робота в системі сільськогосподарських бібліотек України: стан та перспективи / Ю. І. Лазоренко, М. Є. Литвиненко, А. С. Щиголь // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. — 2010. — № 3. — С. 20—27.
4. Свобода А. А. Методична діяльність як типологічна функція національної бібліотеки (перспективи її розвитку в НБУВ) / А. А. Свобода // Бібліотечний вісник. — Київ, 1998. — № 2. — С. 7.

Освещены основы научно-методической работы сельскохозяйственных библиотек, их задачи и функции, роль Национальной научной сельскохозяйственной библиотеки Национальной академии аграрных наук как научно-методического и координационного центра. Раскрыта роль корпоративного взаимодействия сети научных сельскохозяйственных библиотек в современных условиях развития аграрного образования, науки, производства на примере созданных в Украине областных территориальных объединений (ТО) и отражена деятельность главных библиотек ТО как координационных и организационно-методических центров.

Deals with the principles of scientific and methodical work scientific agricultural libraries, their objectives and functions, the role of the National Science Agricultural Library as a scientific-methodological and coordination center. The role of corporate interaction network of agricultural libraries in modern conditions of development of agricultural education, science, production on the example created in Ukraine territorial associations (TA) and highlighted the activities of main libraries and TA as coordination, organizational and methodological centers.

Надійшла до редакції 23 грудня 2015 року